

Informatīvais ziņojums

“Par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā”

1. IEVADS

Valsts aizsardzības koncepcija (VAK), kas tika apstiprināta 2016. gada 16. jūnijā, nosaka, ka valsts uzdevums ir veidot tādu valsts aizsardzības sistēmu, kas nodrošina Latvijas kā valsts pastāvēšanu, savlaicīgi atturot, novēršot un, ja nepieciešams, pārvarot jebkāda veida apdraudējumus Latvijas valsts suverenitātei un drošībai.

Esošie drošības vides apdraudējumi ir sarežģīti un pārsniedz tikai un vienīgi militāros izaicinājumus, jo skar tādas jomas kā informācijas vide, kibervide, pilsoniskās sabiedrības funkcionēšana, finanšu sektors un citas.¹ Ārvalstu atbalstīti un mērķtiecīgi vadīti pasākumi nolūkā destabilizēt vai ietekmēt situāciju kādā valstī un sabiedrībā ir kļuvuši par mūsdienu realitāti – to pierāda atsevišķu valstu iejaukšanās citu valstu politiskajos procesos, izmantojot ietekmēšanas kampaņas, kiberuzbrukumus un citus nemilitārus līdzekļus. Hibrīdkarš² ir kļuvis par dažu valstu ārpolitikas turpinājumu, lai ar nemilitāriem līdzekļiem panāktu labvēlīgus nosacījumus savu nacionālo interešu aizstāvībai ārvalstīs.

Latvijas apdraudējuma līmenis ir sasniedzis tādu sarežģītības pakāpi, ka valsts aizsardzība tikai ar militāriem līdzekļiem vairs nav pietiekama, jo neaptver visas hibrīdapdraudējumu šķautnes. Latvijas valsts aizsardzībai jābūt visaptverošai un jābalstās visas sabiedrības un valsts institūciju gatavībā pārvarēt krīzi, noturībā pret ārējo ietekmi, kā arī spējā pretoties un pašatjaunoties pēc izaicinājumiem un krīzēm. Šim nolūkam ir jāpielāgo valsts aizsardzības sistēma, lai tā balstītos iedzīvotāju un valsts institūciju savstarpējā uzticībā un partnerībā, kā arī visas sabiedrības atbildīgā attieksmē pret valsti un tās drošību.

Krievijas pašreizējā ārpolitika ir agresīva un tā rada nopietnus drošības izaicinājumus visā Eiropā. Līdzšinējā Krievijas iejaukšanās demokrātiskajos procesos Eiropā un ASV rada nopietnas bažas par līdzīgas situācijas iespējamību Latvijā. Vēsturiski Latvijas iekšpolitiskā un ārpolitiskā situācija ir veidojusies ciešā Krievijas Federācijas informatīvās telpas, politisko un ekonomisko procesu, enerģētikas politikas un citu jomu ietekmē. Šie apstākļi, kā arī 2008. gada notikumi Gruzijā, kopš 2014. gada notiekošais konflikts Ukrainā un Latvijas attīstības virzība, kas principu un vērtību ziņā atšķiras no Krievijas, rada nopietnu pamatu saskatīt Krievijas ieinteresētību iejaukties Latvijas iekšpolitiskajos procesos.

2. APRAKSTS

Visaptveroša valsts aizsardzības sistēma, kas dažkārt tiek saukta arī par totālo aizsardzību³, ir plašāks koncepts, un tās mērķis ir nodrošināt visu valsts sektoru aizsardzību un sagatavotību krīžu pārvarēšanai t.sk. militāru konfliktu. Latvija kopš 2004. gada ir Ziemeļatlantijas līguma organizācijas (NATO) dalībvalsts, un Latvijas aizsardzība tiek nodrošināta, attīstot nacionālās spējas un piedaloties

¹ Neklasificēts draudu apraksts pieejams Valsts aizsardzības koncepcijas (2016) 1.nodaļā, Nacionālā drošības koncepcija (informatīvā daļa)(2015), Drošības policijas 2017. gada publiskais pārskats, Satversmes aizsardzības biroja 2017. gada darbības pārskats. Klasificēta draudu analīze pieejama Valsts apdraudējuma analīzē un Militāro Draudu analīzē. Krīzes mācību “Kristaps” atzinumi arī norāda uz daļu no nozaru apdraudējumiem un iztrūkumiem.

² Terminam nav vienotas definīcijas, bet kopumā tas attiecas uz vienas valsts noliedzamām, netiešām vai pat slēptām darbībām citas valsts darbības jomās, lai ietekmētu iekšpolitiskos procesus mērķa valstī. Bieži šādas darbības atbalstītas ar ietekmējamās puses apziņu par konvencionāla spēka izmantošanas iespēju pret to.

³ Totālā aizsardzība šī informatīvā ziņojuma ietvaros ir šaurāks jēdziens nekā visaptverošā valsts aizsardzības sistēma, jo tā paredz galveno aizsardzības funkciju nodrošināšanu tikai caur aizsardzības sektora iesaisti. Galvenokārt, tā paredz lielāku valsts bruņoto spēku atbildību un pilnvarojumu veikt dažādas aizsardzību stiprinošas darbības miera laikā. Totālā aizsardzība ir norāde uz to, ka valsts aizsardzība ir svarīgākais valsts pastāvēšanas aspekts, kas nodrošināms, bruņotajiem spēkiem aktīvāk iesaistoties valsts ikdienas funkciju nodrošināšanā. Savukārt visaptverošā valsts aizsardzības sistēma paredz ne tikai bruņoto spēku atbildību un pilnvarojumu nodrošināt svarīgu funkciju darbību, bet arī citu valsts pārvaldes institūciju, NVO, privātpersonu un citu pušu atbildību un iesaisti valsts aizsardzībā un aizsardzības plānošanā jau miera laikā.

kolektīvajā aizsardzībā. NATO ir Latvijas drošības garants, un, ieviešot visaptverošu valsts aizsardzības sistēmu valstī, tā nebūs pretrunā ar NATO kolektīvās aizsardzības mērķiem, plāniem un citām iniciatīvām reģionā. Visaptveroša valsts aizsardzības sistēma galvenokārt paredzēta Latvijas nacionālo atturēšanas spēju pilnveidošanai, kā arī noturības veidošanai pret iespējamajām krīzēm un bruņoto konfliktu satricinājumiem.

Šādas vai līdzīgas sistēmas darbojas arī citās pasaules valstīs, kā, piemēram, Somijā, Šveicē, Singapūrā un citviet, taču Latvija nevar akli pārņemt citu valstu pieredzi visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas izveidē, jo Latvijai ir atšķirīga ģeopolitiskā situācija – Latvijā pastāv vēsturiski izveidojušies Krievijas ietekme iekšpolitikā un Latvija ir NATO dalībvalsts. Šie apstākļi paši par sevi izslēdz neitralitāti.

Visaptveroša valsts aizsardzības sistēma Latvijas izpratnē ir visu Latvijas iedzīvotāju atbildīga attieksme pret valsti un tās drošību. Tās ieviešana un konkrēti uzdevumi jāplāno un jāīsteno decentralizēti valsts institūcijām savstarpēji vienojoties un sadarbojoties, un Aizsardzības ministrijai koordinējot šo procesu. Piemēri potenciālajām visaptverošās valsts aizsardzības sistēmas darbības jomām:

- 1) militāro spēju attīstība un aizsardzības stratēģiju pilnveidošana;
- 2) sadarbības sekmēšana starp privāto un publisko sektoru aizsardzības jomā;
- 3) valstiskuma pamatu pasniegšana Latvijas skolās un sabiedrības izglītošana;
- 4) civilā aizsardzība;
- 5) psiholoģiskā aizsardzība⁴;
- 6) stratēģiskā komunikācija⁵;
- 7) tautsaimniecības noturība
- 8) tiesībsargājošo iestāžu un drošības iestāžu stiprināšana;
- 9) kiberdrošība u.c.

Visaptveroša valsts aizsardzības sistēma ietver arī citas jomas, kā bruņojuma tehnoloģiskais pārākums un inovācijas, enerģētikas sistēmas drošība, iedzīvotāju ienākumu drošība, politiskā līderība un citas, un šis saraksts var tikt pārveidots un paplašināts ieviešanas procesa laikā.

Visaptverošās valsts aizsardzības sistēmas **mērķis** ir sekmēt iedzīvotāju gatavību aizstāvēt valsti, radīt priekšnoteikumus krīzes situāciju pārvarēšanai valstī, kā arī nodrošināt valstij svarīgu funkciju – valdības darbs, enerģētikas apgāde, veselība, apgāde, starptautisko attiecību un aizsardzības spēju uzturēšana, iekšējā drošība, valsts ekonomika un infrastruktūra, psiholoģiskā noturība u.c. – darbību krīžu un citu satricinājumu laikā. Valstiski svarīgu funkciju darbību nodrošina plānošanas, koordinēšanas un partnerības sistēmu izveidošana starp valsts institūcijām, privāto sektoru, NVO un iedzīvotājiem.

Praktiskais visaptverošās valsts aizsardzības sistēmas **uzdevums** ir katrai valsts institūcijai noteikt konkrētus uzdevumus un lomu valsts aizsardzībā, kā arī izveidot ciešāku saikni starp Latvijas iedzīvotājiem, uzņēmējiem, NVO un valsts pārvaldes institūcijām, lai mazinātu neuzticības plaisu starp iedzīvotājiem un valsts pārvaldi, kā arī pašu iedzīvotāju vidū. Svarīga ir savstarpēja uzticība, kas palīdz veidot ciešākus kontaktus starp cilvēkiem dažādos līmeņos, kā arī partnerība starp privāto tiesību subjektiem un valsts pārvaldes institūcijām, lai uzticība balstītos personiskajās un līgumiskajās attiecībās.

⁴ Psiholoģisko aizsardzību var definēt kā mērķtiecīgu un plānveidīgu pasākumu kopumu sabiedrības aizsardzībai pret iekšēju un ārēju apzinātu un neapzinātu negatīvu ietekmi un sabiedrības vēlmi aizsargāt valsts stiprināšanu.

⁵ Stratēģiskā komunikācija ir stratēģiska rīcība, kas vērsta uz valsts (vai konkrētas institūcijas) stratēģisko mērķu sasniegšanu un tiek interpretēta kontekstā ar tiem, kā arī, īstenojot ikvienu iniciatīvu, tiek mērķtiecīgi plānota un vadīta arī tās ietekme uz sabiedrību un konkrētu auditoriju.

3. TERMIŅI UN DETALIZĒTS JOMU APRAKSTS

Visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešana valstī ir process ar uzdevumiem īstermiņā, vidējā termiņā un ilgtermiņā. **Provizoriski ieviešanas procesu var atspoguļot šādi:**

<i>Termiņš</i>	<i>Uzdevums</i>
Īstermiņā (2019.–2021. gads)	<ul style="list-style-type: none"> • Militāro spēju attīstība un aizsardzības stratēģiju pilnveidošana (Nacionālo bruņoto spēku (NBS) spēju attīstība, pretošanās doktrīna, Zemessardzes (ZS) lomas palielināšana, rezerves karavīru apmācība, NBS spēju pilnveidošana, divējāda lietojuma infrastruktūras plānošana); • sadarbības sekmēšana starp privāto un publisko sektoru aizsardzības jomā (vietējās ražošanas attīstība, dažu NBS atbalsta funkciju nodošana civilajam sektoram, sabiedrības pārstāvju apmācība); • valstiskuma pamatu pasniegšana Latvijas skolās un sabiedrības izglītošana (Valsts aizsardzības mācību ieviešana Latvijas skolās, semināri skolotājiem, skolēnu brīvā laika plānošana); • īstenot normatīvajos aktos noteikto apmācību civilās aizsardzības jomā. (2017.gada 5.decembra Ministru kabineta noteikumi Nr.716 “Minimālās prasības obligātā civilās aizsardzības kursa saturam un nodarbināto civilās aizsardzības apmācības saturam” jau nosaka prasības apmācībai civilās aizsardzības jomā. Vienlaikus 2016.gada 8.martā Ministru kabinets apstiprināja informatīvo ziņojumu “Par civilās aizsardzības kursa izmaksām, ieviešanas grafiku vispārējās izglītības iestādēs un profesionālās izglītības iestādēs” (prot.Nr.12, 58.§), kura redakcija tika iestrādāta minētajā normatīvajā aktā. Atbilstoši minētā normatīvā akta prasībām apmācība tiek īstenota paaugstinātas bīstamības objektos, kā arī augstskolās, un atbilstoši Civilās aizsardzības un katastrofas pārvaldīšanas likuma 10.panta pirmās daļas 5.punktam sadarbības teritoriju civilās aizsardzības komisijās); • psiholoģiskā aizsardzība (iedzīvotāju noturība pret apzinātu un neapzinātu ietekmi no ārpuses uz informācijas un publisko vidi, spēja saglabāt racionālu domāšanu un lēmumu pieņemšanu, kritiskās domāšanas veicināšana); • stratēģiskā komunikācija (valsts vienota komunikācija, lai stiprinātu pārliecību par valsts pastāvēšanas mērķi, attīstības virzienu, ārpolitiskajām izvēlēm); • tautsaimniecības noturība pret krīzēm (tautsaimniecības mobilizācija, tautsaimniecības preču rezerves krājumu veidošana, pasākumi ekonomisko krīžu seku mazināšanai un iedzīvotāju labklājības nosargāšanai, pamatfunkciju nodrošināšana tautsaimniecības pastāvēšanai krīzes laikā); • Tiesībsargājošo un valsts drošības iestāžu stiprināšana (Tiesībsargājošās iestādes un valsts drošības iestādes ir visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas būtiska sastāvdaļa un tās būs vienas no pirmajām valsts institūcijām, kuras identificēs un saskarsies ar valsts apdraudējumu sākotnējos etapos, mazinot iespēju konfliktam eskalēties.) <p>Konkrētu uzdevumu noteikšana valsts pārvaldes institūcijām visaptverošas valsts aizsardzības kontekstā, visu valsts institūciju un citu pušu lomas un vietas noteikšana valsts aizsardzībā.</p>
Vidējā termiņā	Iepriekšējo uzdevumu turpinājums, kā arī lēmumu pieņemšanas un plānošanas sistēmas izveide valsts un pašvaldību līmenī.

(2021.–2024. gads)	Uzdevums –nacionālajā un pašvaldību līmenī izstrādāt lēmumu pieņemšanas mehānismu, kura ietvaros tiktos amatpersonas, privātpersonas, pašvaldību pārstāvji, NVO pārstāvji, uzņēmēji, eksperti un citas personas, lai koordinētu visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas gatavību reaģēt uz iespējamām krīzēm vai satricinājumiem. Šīs darbības laikā tiktu pieņemti lēmumi par mācībām, dažādu sistēmu testēšanu, sagatavotības pārbaudi un citiem pasākumiem, kas koordinējošās grupas ieskatā varētu kļūt par Latvijas drošības vai konkrētu reģionu izaicinājumiem nākotnē. Šī procesa mērķis būtu ne tikai apsteidzoša rīcība, gatavojoties krīzēm, bet arī iesaistīto pušu savstarpējas uzticības veidošana.
Ilgtermiņā (pēc 2024. gada)	Iepriekšējo uzdevumu turpinājums un partnerības institūta ⁶ izveide ar Latvijas uzņēmējiem, NVO un citām valsts pārvaldes institūcijām. Uzdevums – nodrošināt partnerības institūta izveidi Latvijā, kas satuvinātu valsts pārvaldes institūcijas, NBS un privātā sektora pārstāvjus nepieciešamībā sniegt pakalpojumus un kopīgi darboties valsts aizsardzības funkciju plānošanā un nodrošināšanā. Iesaistītajām pusēm jāparedz sava vieta valsts aizsardzības sistēmā, tām jāpilda noteikti uzdevumi un pienākumi.

3.1. Militāro spēju attīstība un aizsardzības stratēģiju pilnveidošana (Aizsardzības ministrija, NBS)

Latvijas militārā aizsardzība balstās NBS spējā nodrošināt Latvijas neatkarību, teritoriālo nedalāmību un suverenitāti ar militārajiem līdzekļiem bruņota konflikta gadījumā. Pašlaik NBS prioritārā ir Speciālo uzdevumu, militāro inženieru, pretgaisa aizsardzības, izlūkošanas, komandvadības, mehanizācijas, netiešā uguns atbalsta un citu spēju nodrošināšana. NBS vidējā termiņā un ilgtermiņā attīstāmās spējas ir aprakstītas NBS attīstības plānā, kā arī detalizētāk tiks minētas 2020. gada Valsts aizsardzības koncepcijā.

Aizsardzības stratēģija ir veids, kādā NBS veic Latvijas militāro aizsardzību. Aizsardzības stratēģiju pilnveidošana ir Aizsardzības ministrijas (AM) un NBS atbildība. Jau tagad norisinās darbs pie NBS personālsastāva palielināšanas un ZS lomas paaugstināšanas. Tiek veidotas jaunas ZS vienības un nodrošināts zemessargu personīgais ekipējums. Tāpat šī joma paredz arī Latvijas kritiskās infrastruktūras aizsardzību, valsts pārvaldes institūciju aizsardzību, piegāžu drošību, drošu komunikācijas tīklu uzturēšanu un citus uzdevumus.

Latvijas militārā aizsardzība tostarp balstās psiholoģiskā gatavībā pretoties okupācijas varai un savlaicīgi stiprināt vājākos pretošanās ķēdes posmus. Tā paredz visas valdības un sabiedrības iesaistīšanos, lai katrs Latvijas iedzīvotājs zinātu savu vietu un lomu pretošanās kustībā. Pretošanās metožu izmantošana NBS ir viens no valsts aizsardzības veidiem, jo pastāv risks krīzes vai militārā konflikta gadījumā zaudēt likumīgās varas kontroli pār daļu vai visu Latvijas teritoriju. Savlaicīga infrastruktūras izbūve, paredzot tās divējādu izmantojumu krīzes vai konflikta laikā, ir atbildīga pieeja, plānojot un izstrādājot valsts aizsardzības un pretošanās modeļus.

Visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas militārā komponente ir neatņemama sistēmas daļa, jo spēj nodrošināt ne tikai valsts aizsardzību ar militāriem līdzekļiem, bet arī sniedz iespēju cilvēkiem iesaistīties valsts aizsardzības procesos. Profesionālo karavīru un ZS skaita palielināšana ir viena no

⁶ Ar partnerības institūtu tiek saprastas formālās sadarbības attiecības starp valsts pārvaldes institūcijām, privātā sektora uzņēmumiem, nevalstiskajām organizācijām un citām pusēm. Tā, piemēram, viens no iespējamiem partnerības formātiem ir dažu bruņoto spēku nodrošinājuma funkciju nodošana privātā sektora uzņēmumiem vai valsts kapitālsabiedrībām, balstoties uz abpusējiem vienošanās līgumiem.

2016. gada VAK prioritātēm, kuru nepieciešams uzturēt nākotnē. Tāpat jāparedz citi mehānismi, kā Latvijas pilsoņi varētu iesaistīties valsts aizsardzības procesos.

3.2. Sadarbības sekmēšana starp privāto un publisko sektoru aizsardzības jomā (visas valsts pārvaldes institūcijas)

Svarīga ir visu valsts pārvaldes institūciju savstarpējā sadarbība aizsardzības jautājumu koordinēšanā. Jau tagad Nacionālās drošības likuma 23. panta 2. punkts nosaka, ka ministrijas prognozē un plāno apdraudējumu novēršanu savās nozarēs. Tāpat VAK 31. punkts nosaka, ka valsts pārvaldes institūcijas ir atbildīgas par apdraudējuma identificēšanu un pārvarēšanu katra savā nozarē. Taču VAK uzdevumu izpildes pārskatīšanas procesā ir konstatēts, ka ne visām valsts pārvaldes institūcijām ir izstrādāti rīcības plāni apdraudējumu pārvarēšanai. Tas liecina par koordinējošu darbību nepieciešamību valsts pārvaldes institūcijās, iespējams, paredzot arī atsevišķu nacionāla līmeņa risku vadīšanas mehānismu izveidi.

Latvijas sabiedrībai jābūt aizsardzības nozares un NBS klātbūtne ne tikai publiskajā telpā un publiskajos pasākumos, bet arī formālajās attiecībās starp NBS un citām valsts pārvaldes institūcijām, privāto sektoru, NVO un citām iesaistītajām pusēm. Jānosaka atsevišķu NVO loma valsts aizsardzībā, un tās jāiesaista aizsardzības plānošanas procesā. Šādā līdzdalībā valsts pārvaldei jābūt proaktīvai, uzrunājot atsevišķas NVO.

Valsts pārvaldes institūcijām jāpiedāvā sabiedrības pašorganizēšanās modeļi, kas balstītos brīvprātībā un vēlmē iesaistīties krīzes un kara pārvarēšanas pasākumos nacionālā un pašvaldību līmenī. Tas paredz arī atsevišķu valsts pārvaldes institūciju iniciatīvu izstrādāt šādus modeļus. ZS klātesamība pašvaldības pasākumos un procesos varētu nodrošināt labāku civilmilitāro saikni starp aizsardzības nozari un vietējo pašvaldību iedzīvotājiem. Tādējādi ZS lielā mērā var veicināt uzticību konkrētiem zemessargiem, kā arī piedāvāt ZS iesaistes un atbalsta mehānismus pašvaldību līmenī.

Katru gadu izlases veidā jānodrošina aizsardzības mācību kurss dažādu sabiedrības grupu pārstāvjiem – sabiedrības domu līderiem, valsts amatpersonām, žurnālistiem, pašvaldību pārstāvjiem, NVO pārstāvjiem un citiem. Šāds kurss dažu nedēļu garumā veicinātu sabiedrības pārstāvju izpratni par valstī notiekošajiem procesiem aizsardzības nozarē un fokusētos uz tādām tēmām kā krīzes vadība, komunikācija, aizsardzības aktualitātes, drošība kibervidē, cilvēkdrošība un citiem jautājumiem.

Jāidentificē Latvijas NVO, kas būtu gatavas uzņemties lielāku lomu valsts aizsardzības stiprināšanā, pildot dažādas sabiedrībai svarīgas funkcijas. Valstij, izmantojot partnerību ar NVO, nepieciešams veikt vairākas sociālās aktivitātes un pasākumus sabiedrības informēšanas pilnveidošanai par rīcību krīzes gadījumos: Vienlaikus jāveic iedzīvotāju izglītošana un tādu iemaņu ieguve kā, piemēram, pirmās palīdzības sniegšana, rīcība katastrofu gadījumos vai gadījumos, kad tiek aktivizēta valsts agrīnās brīdināšanas sistēma vai agrīnās brīdināšanas sistēmas⁷.

Tikpat būtiska ir privātā sektora iesaiste valsts aizsardzības stiprināšanā un skaidri noteikti un abām pusēm saprotami sadarbības mehānismi. Jau 2016. gada Aizsardzības ministrijas sagatavotajā Ministru kabineta informatīvajā ziņojumā *“Par aizsardzības nozares sadarbības stiprināšanu ar Latvijas aizsardzības un drošības industriju”* tika uzsvērtas tādas aizsardzības industrijas izveidošana un pastāvēšana, kas spēj sniegt praktisku ieguldījumu NBS noteikto miera, krīzes un kara laika uzdevumu risināšanā un mazina NBS piegāžu drošības riskus.

Apstiprinot 2017. gadā Saeimā grozījumus Aizsardzības un drošības jomas iepirkumu likumā tika noteikts jauns likuma izņēmums tādu preču un pakalpojumu piegādei, ja no to piegāžu drošības ir atkarīgas būtiskas nacionālās drošības intereses un NBS spēja veikt ārējos normatīvajos aktos noteiktos uzdevumus. Tādējādi tika sperts būtisks solis Latvijas aizsardzības industrijas potenciālās lomas stiprināšanā valsts aizsardzības kontekstā. Papildus tam, AM jānosaka aizsardzības industrijas

⁷ Kā piemēru var minēt iespējamo sadarbību ar biedrību “Latvijas Sarkanais krusts”, kas partnerībā ar Latvijas valsti sniegtu Latvijas iedzīvotājiem bezmaksas pirmās palīdzības kursus un informētu par citiem svarīgiem jautājumiem saistībā ar veselību un dzīvības glābšanu krīzes situācijās.

stratēģiskie sadarbības partneri valsts aizsardzībai būtiskās jomās, tādējādi ne tikai stiprinot aizsardzības jomas preču un pakalpojumu piegāžu drošību, bet arī skaidri un nepārprotami attīstot Latvijas aizsardzības industriju un valsts sadarbības mehānismu, tai skaitā nosakot aizsardzības industriju pienākumus un uzdevumus visaptverošas valsts aizsardzības sistēmā.

3.3. Valstiskuma pamatu pasniegšana Latvijas skolās un sabiedrības izglītošana (Izglītības un zinātnes ministrija un citas valsts pārvaldes institūcijas)

Jau no sākumskolas jāveicina atbildīgās attieksmes veidošanos pret Latviju kā valsti, pret Latvijas iedzīvotājiem un valsts drošību. Tas paredz kritiskās domāšanas attīstību, patriotisko audzināšanu, kā arī darbu ar skolotājiem konkrēto kompetenču veicināšanai skolēnos. Valsts aizsardzības mācība Latvijas skolās ir pirmais solis tam, lai koordinēti un visaptveroši strādātu pie šādas atbildīgās attieksmes veidošanas.

Svarīgs apstāklis ir starp valsts pārvaldi un sabiedrību esošās plašas mazināšana un uzticības veicināšana valsts pārvaldei. Lai to nodrošinātu ir jāveic izglītojošais un skaidrojošais darbs dažādu nozaru pārstāvjiem, kurā, izmantojot tiešās komunikācijas līdzekļus (semināri, konferences, diskusijas) izglītības nozares pārstāvji, plašsaziņas līdzekļu pārstāvji, lielo un vidējo uzņēmumu pārstāvji, kā arī pašvaldības un citu valstij būtisko nozaru pārstāvji tiktu informēti par valsts aizsardzības jautājumiem, katras nozares vietu, lomu un atbildību visaptverošās aizsardzības kontekstā. Tāpat ir nepieciešams nodrošināt sadarbības formātus gan ar izglītības iestādēm, gan civilajām nozarēm, ar kuru palīdzību tiktu nodrošināta atgriezeniskā saite. Tādējādi par valsts aizsardzību un drošību atbildīgās institūcijas saņemtu sabiedrības iniciatīvas, vērtējumu un priekšlikumus par to, kā veidjama un attīstāma visaptverošā valsts aizsardzība kopumā.

Papildus tam nepieciešams izstrādāt atsevišķu koncepciju, kādā veidā visaptverošas valsts aizsardzības jautājums un valstiskums tiek integrēts augstākajā izglītībā, lai radītu studējošajos interesi un motivāciju apgūt zināšanas par visaptverošo valsts aizsardzību un iesaistīties tajā. Savukārt attiecībā uz zinātni nepieciešams izveidot pastāvīgu valsts pasūtījumu, lai dažādās pētniecības jomās sākot ar sociālajām zinātnēm un beidzot ar eksaktajām un inženierzinātnēm tiktu sagatavota platforma nacionālajām inovācijām valsts aizsardzībā.

3.4. Civilā aizsardzība un katastrofu pārvaldīšana (Iekšlietu ministrija, valsts un pašvaldību institūcijas, juridiskās un fiziskās personas).

2016. gada jūlijā Varšavā, Polijā, 27. NATO valstu un valdību vadītāju samita laikā tika panākta vienošanās turpināt uzlabot dalībvalstu civilo un militāro noturību, kā arī sasniegt NATO 7 civilā sektora noturības pamatprasības. NATO civilo noturības spēju attīstība ir daļa no valstu aizsardzības mērķu īstenošanas, tādēļ nepieciešams nodrošināt visaptverošu pieeju šo pamatprasību īstenošanai.

Civilās aizsardzības sistēma ir nacionālās drošības sistēmas sastāvdaļa, kuru veido valsts un pašvaldību institūcijas, juridiskās un fiziskās personas, kam normatīvajos aktos noteiktas tiesības, uzdevumi un atbildība civilās aizsardzības jomā. Lai īstenotu un sekmētu valsts aizsardzības sistēmas funkcionēšanu, nepieciešams attīstīt civilmilitāro sadarbību, nodrošinot civilo un militāro institūciju savstarpēju koordināciju, resursu koordinēšanu un spēju harmonizāciju.

Līdz ar to nepieciešams attīstīt un īstenot civilās aizsardzības sistēmu atbilstoši katrai institūcijai normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei šādās jomās:

1. Katastrofu pārvaldīšanas koordinēšana, ietverot nepieciešamo resursu apzināšanu, risku novērtēšanas procesa īstenošanu, pasākumu plānošanu pirmskrīzes, krīzes un pēckrīzes periodā, kā arī attīstības plānošanas dokumentu sabiedrības drošības un aizsardzības jomā izstrādāšanu un aktualizēšanu;
2. Mācību īstenošana un dalība mācībās ar mērķi pilnveidot civilmilitāro sadarbību krīzes pārvarēšanas, reaģēšanas un seku likvidēšanas pasākumos;

3. Gatavības (preventīvo) pasākumu pilnveidošana, piemēram, agrīnas brīdināšanas sistēmu modernizēšana, savlaicīga valsts materiālo rezervju plānošana un iegāde, vienota brīvprātīgo sagatavošanas un iesaistīšanas mehānismu izveide, sniedzot atbalstu valsts un pašvaldību institūcijām.”

Ņemot vērā citu valstu praksi, kā arī militāro konfliktu raksturu, nepieciešams apsvērt iespēju noteikt publisku patvērumu zonas, lai savlaicīgi nodrošinātu spēju valsts iedzīvotājiem atrast un sasniegt drošas vietas. Tāpat jāizvērtē iespēja un nepieciešamība veikt citas darbības, kas ļautu savlaicīgi pielāgot publisko infrastruktūru krīzes situāciju pārvarēšanai.

Jāveicina apziņa, ka valsts pārvaldes institūcijām nav ekskluzīvu iespēju nodrošināt visu valsts iedzīvotāju aizsardzību krīzes vai kara pirmajās stundās vai pat dienās. Tas nozīmē valsts iedzīvotāju atbildību par sevi, savām ģimenēm un tuviniekiem sākotnējā krīzes vai kara posmā. Valsts atbildība ir piedāvāt sabiedrībai konkrētus pašorganizēšanās modeļus, lai iedzīvotāji zinātu un spētu rīkoties atbilstoši savai pārlicībai, taču iedzīvotāju galvenais uzdevums ir spēt pašorganizēties un pārvarēt atsevišķus krīzes vai kara posmus.

Ne mazāk svarīga ir brīvprātīga vēlme iesaistīties valsts aizsardzībā, veicot civilās aizsardzības aktivitātes un pildot atsevišķas funkcijas. Jāizvērtē iespēja nodrošināt interesentiem brīvprātīgu iesaisti, piemēram, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestā brīvprātīgā ugunsdzēsēja statusā.

3.5. Psiholoģiskā aizsardzība (Valsts kanceleja, Aizsardzības ministrija, Izglītības un zinātnes ministrija, Kultūras ministrija un citas valsts pārvaldes institūcijas)

Nodrošinot Latvijas sabiedrības psiholoģisko aizsardzību, jādomā par Latvijas iedzīvotāju noturību pret negatīvām informācijas kampaņām un psiholoģiskajām operācijām pret valsti, vispārējo lietu stāvokli valstī, atsevišķiem notikumiem utt. Jāstiprina sabiedrības pārlicība par esošā dzīvesveida saglabāšanu un aizstāvēšanu. Liela nozīme ir informācijas videi un pasākumiem, izplatot Latvijā vienotu vēstījumu par valsts nākotni un kopīgiem mērķiem.

Psiholoģisko aizsardzību vairo vienota sabiedrība – tā spēj mazināt iekšējo konfliktu iespējamību valstī. Sabiedrība, kuru vieno piederība savai valstij, nevis konkrētai etniskajai grupai, spēj nepakļauties provokācijām un vairāk fokusēties visas valsts aizsardzībai, neļaujoties pretnostatījumam starp nacionalitātēm. Tautas garīgā vienotība var būt izšķirošs apstāklis, kas nosaka kara iznākumu un tautas gatavību stāties pretī izaicinājumiem.

Svarīga ir arī Latvijas iedzīvotāju pilsoniskā aktivitāte, kas ir priekšnoteikums sabiedrības līdzdalībai valsts politiskajos un sabiedriskajos procesos. Pilsoniskā aktivitāte nozīmē pilsoņu lielāku interesi par valstī notiekošajiem procesiem, kā arī atbildības uzņemšanos dažādu procesu neveiksmīgas attīstības gadījumā.

Krīzes un kara laikā kļūst svarīga atsevišķu sabiedrisko institūciju, tādu kā baznīca, loma iedzīvotāju psiholoģiskajā noturībā pret grūtībām un izaicinājumiem un to pārvarēšanā. Ir jāveido dialogs par baznīcas lomu un rīcību krīzes un kara laikā, lai valsts iedzīvotāji turpinātu reliģiskos rituālus un rastu mierinājumu reliģijā, kuras loma kļūst izteikti nozīmīga cilvēkiem, kuri nonākuši emocionālās un fiziskās grūtībās.

3.6. Stratēģiskā komunikācija (Valsts kancelejas, Pārresoru koordinācijas centra un ikvienas valsts pārvaldes institūcijas atbildība)

Mūsdienās būtiska ir valsts un ikvienas valsts pārvaldes institūcijas stratēģiskā komunikācija, kas vērsta uz valsts iedzīvotāju rīcības un lēmumu pieņemšanas vadību. Valsts komunikācijā ar sabiedrību jāveido stāsti un to interpretācija, kas ļautu iedzīvotājiem izveidot emocionālus priekšstatus par konkrēto tēmu. Visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanas kontekstā svarīga kļūst kompetencēs balstīta līderība. Svarīgi ir visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanas informācijas kampaņā iesaistīt sabiedrības līderus, kas skaidrotu aizsardzības sistēmas nozīmi un nepieciešamību.

Valsts komunikācijā un publiskajos pasākumos jāstiprina nacionālās nepārtrauktības ideja, ka Latvija ir pastāvējusi un turpinās pastāvēt nākotnē. Nepārtrauktību, kā daļu no valsts aizsardzības, veido cilvēku ticība notiekošajiem procesiem, dalība publiskajos pasākumos, kultūras un vēstures tradīciju saglabāšana un to publiska vairošana. Nacionālo nepārtrauktību veido arī valsts komunikācija krīžu un iespējamās valsts varas zaudēšanas gadījumos. Gadījumā, ja Latvija zaudē suverenitāti ārvalstu ietekmes dēļ, būtiski ir saglabāt komunikācijas kanālus ar starptautisko kopienu un Latvijas teritorijā esošajiem iedzīvotājiem, tādējādi vairojot pārliecību par valsts pastāvēšanas turpināšanos.

Ilgtermiņā jāveicina informācijas vides noturība pret citu valstu izplatītiem negatīviem vēstījumiem par Latviju. Jāvada viedokļu veidošanas process, kas balstās kritiskajā domāšanā un informācijas pieejamībā. Esošā pētnieciskā bāze⁸ norāda uz Krievijas plašsaziņas līdzekļu lielo ietekmi uz atsevišķo iedzīvotāju viedokļu veidošanos Latvijā. Jāveicina Latvijas plašsaziņas līdzekļu, kā valstī svarīgākās informācijas platformas, standartu un kopējā līmeņa attīstība, lai nepieļautu nepatiesas un nepārbaudītas informācijas izplatīšanu, kas maldina sabiedrību par notikumiem un procesiem Latvijā un ārvalstīs. Jāatbalsta sabiedrisko mediju darbība, uzlabojot to kvalitāti un spēju uzrunāt visus Latvijas iedzīvotājus, kā arī zinātniskā žurnālistika valstī.

3.7. Tautsaimniecības noturība pret krīzēm (Finanšu ministrija, Ekonomikas ministrija)

Latvijas iedzīvotāji rūpējas par savu ekonomisko un sociālo stāvokli, garantijām un nākotnes vīziju. Valsts tautsaimniecības satricinājumi varētu graut cilvēku pārliecību, ka Latvijā viņi var justies pasargāti un droši. Noturīgās tautsaimniecības mērķis ir nodrošināt valsts pamatfunkciju nepārtrauktu darbību krīžu un kara laikā.

Veicinot atbildīgu attieksmi pret valsts drošību, jāparedz nacionālo rezerves krājumu veidošana pirmās nepieciešamības precēm, lai nodrošinātu valsts pamatfunkciju darbību vismaz triju nedēļu laikā pēc krīzes iestāšanās. Tāpat jāizveido nepieciešamo preču saraksts, kuru izplatīt Latvijā iedzīvotājiem, lai viņi varētu savlaicīgi sagatavot personīgos krājumus krīzes gadījumiem. Šādām personīgajām rezervēm vajadzētu nodrošināt iedzīvotāju iztiku vismaz vienas nedēļas garumā autonomā režīmā.

Iedzīvotāju finansiālo drošību veido darba devēju spēja nodrošināt uzņēmumu darbību arī krīzes un kara gadījumā. Latvijas uzņēmumiem jā rūpējas par savu nodarbināto drošību krīzes un kara laikā, savukārt Latvijas lielajiem uzņēmumiem, kas nodarbina vairāk par 250 cilvēkiem, jānodrošina uzņēmuma pamatfunkciju darbība krīzes un kara gadījumā, turpinot valsts ekonomikas funkcionēšanu, nepieciešamo preču ražošanu un pakalpojumu sniegšanu. AM ir jāuzņemas vadošā loma darbā ar Latvijas lielajiem uzņēmumiem, lai informētu tos par nacionālās drošības aktualitātēm, kā arī kopīgi noteiktu uzņēmumu lomu un vietu valsts aizsardzībā.

Valsts tautsaimniecības noturība un stabilitāte ir priekšnoteikums tautsaimniecības darbībai arī krīzes un kara gadījumā. Pašlaik Latvijā nav izstrādāts rīcības plāns, ņemot vērā tautsaimniecības iespējas un atbildības sadalījumu starp privāto un publisko sektoru. Tādējādi būtu jānosaka atbildīgā valsts pārvaldes institūcija valstī, kā arī atbildības sadalījums privātajā sektorā, lai koordinēti vadītu tautsaimniecību krīzes un kara apstākļos.

4. REZULTĀTI

Īstenojot visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā:

- 1) valsts pārvaldes institūcijām ir noteikti uzdevumi un loma valsts aizsardzības sistēmā savā atbildības jomā;
- 2) Latvijas pašvaldības, NVO, uzņēmumi, Latvijas iedzīvotāji un citas iesaistītās puses izprot savu nozīmi valsts aizsardzībā;

⁸ Tādi pētījumi kā Latvijas ārpolitikas institūta 2017. gada pētījums "Psiholoģiskā aizsardzība Latvijā: ievainojamības un iespējas", Drošības un stratēģiskās pētniecības centra 2016. gada pētījums "Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi", kā arī citu autoru veiktie pētījumi vai publiskās aptaujas, piemēram, politologa Jāņa Ikstena pētījums par Krievijas mediju patēriņu un politisko attieksmi Latvijā.

- 3) pastāv plānošanas un lēmumu pieņemšanas mehānismi nacionālajā un pašvaldību līmenī, lai savlaicīgi noteiktu un pārvarētu iespējamo krīzi noteiktā jomā;
- 4) ir izveidots partnerības institūts, kas paredz līgumtiesisku sadarbību starp valsts pārvaldes institūcijām, aizsardzības nozari, uzņēmējiem un NVO;
- 5) ir paredzēti mehānismi un ir sadalītas atbildības lomas, kā nodrošināt valsts pamatfunkciju nepārtrauktu darbību iespējamo krīžu un kara laikā;
- 6) Latvijas iedzīvotāji izjūt atbildību par savu valsti un atbildīgi izturas pret valsts aizsardzību, apzinoties savu lomu tajā, kā arī vēlas iesaistīties valsts aizsardzības stiprināšanā;⁹
- 7) Latvijas sabiedrība ir noturīga pret psiholoģisko ietekmi un dezinformāciju publiskajā telpā, tā ir kritiski domājoša;
- 8) Latvijas sabiedrība spēj pašorganizēties, lai risinātu gan vietējā, gan valsts līmeņa problēmas, izmantojot valsts piedāvātas pašorganizēšanās iespējas un modeļus.

5. SECINĀJUMI

Reaģējot uz drošības vides izmaiņām, kā arī ievērojot Latvijas apdraudējuma mainīgo raksturu, jāveido tāda valsts aizsardzības sistēma, kura ietver ne tikai valsts aizsardzības jomas vai valsts pārvaldes institūcijas, bet arī privātā sektora pārstāvjus, uzņēmumus, NVO, iedzīvotājus un citas personas.

Šāda visaptveroša pieeja valsts aizsardzībai spēj ilgtermiņā nodrošināt Latvijas iedzīvotāju atbildīgu attieksmi pret valsti un tās drošību, mazināt plaisu starp iedzīvotājiem un valsts pārvaldes institūcijām, kā arī novērst šķelšanos Latvijas iedzīvotāju vidū.

Visaptverošai valsts aizsardzības sistēmai ir potenciāls izveidoties par sistēmu, kas balstīta iesaistīto pušu uzticībā un partnerībā un vērsta uz ciešu to sadarbību, ļaujot ilgtermiņā nodrošināt valsts pārvaldes institūciju un visu iedzīvotāju gatavību pārvarēt krīzes un apdraudējumus un stāties pretī valsts drošības izaicinājumiem.

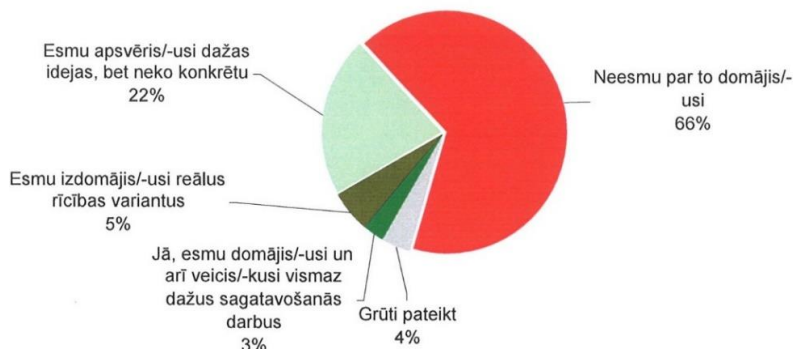
6. PRIEKŠLIKUMI

1. Aizsardzības ministrijai atbalstīt institūcijas nozaru izaicinājumu apzināšanā, izvērtēšanā un risinājumu formulēšanā t.sk. iepazīstinot ar pašreizējo draudu izvērtējumu, saskaņojot un kopīgi ar nozarēm izstrādājot draudu un rīcībpolitikas priekšlikumu izvērtēšanas metodoloģiju un vadot starpinstitūciju darba grupu.

⁹ Šādi kvalitatīvi vērtējumi iespējami Latvijā veiktajās sabiedriskās domas aptaujās par valsts aizsardzības jautājumiem. Sākot ar 2019. gadu, aptaujā uzdotos jautājumus var papildināt ar jautājumiem, kas ļauj labāk novērtēt iedzīvotāju psiholoģisko attieksmi pret valsti, vērtībām, dzīves stilu utt.

Kā piemēru var minēt apakšā redzamo 2017. gadā SKDS uzdoto jautājumu par to, vai cilvēki ir domājuši par to, ko viņi darītu, ja Latvijā notiktu militārs iebrukums. Atbilde norāda uz aptaujas respondentu atbildīgu valsts aizsardzības vērtējumu.

"Domājot par bruņota iebrukuma iespēju Latvijā, cilvēki reaģē atšķirīgi – vieni tādām jau tagad gatavojas reāli, bet citi par tādu vispār nav domājuši. Kā tas ir ar Jums - vai Jūs esat domājis par to, ko darītu, ja Latvijā notiktu bruņots militārs iebrukums?"

2. Visām ministrijām, Valsts kancelejai, Pārresoru koordinācijas centram, izvērtēt un apzināt nepieciešamo rīcību un esošos problēmjaudājumus visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanā savās atbildības jomās, balstoties uz šajā informatīvajā ziņojumā minēto sistēmas aprakstu. Veicot analīzi, institūcijām ieteicams iesaistīt pēc iespējas plašāku sabiedrības loku publiskajās diskusijās vai citos darba konsultatīvajos formātos, ieskaitot Latvijas Pašvaldību savienību, Latvijas Darba devēju konfederāciju un citas NVO atbilstoši katras nozares atbildībā esošajiem jautājumiem.
3. Ņemot vērā darba grupas diskusijas, visām iesaistītajām pusēm nosūtīt savu izvērtējumu un rīcībpolitikas priekšlikumus Aizsardzības ministrijai līdz 2019. gada 1. augustam.
4. Valsts kancelejai, veicot izpēti par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu valstī, aicināt nevalstiskās organizācijas, sociālos partnerus un citus sabiedrības pārstāvjus sniegt priekšlikumus savu kompetenču jomās.
5. Izstrādāt un ieviest aizsardzības mācības kursu dažādu sabiedrības grupu pārstāvjiem. Kursa pilotprojektu uzsākt 2019. gadā, paredzot tam nepieciešamos budžeta līdzekļus.¹⁰
6. Aizsardzības ministrijai turpināt reģionālus seminārus skolotājiem, kā arī lekcijas Latvijas skolās “Kā mēs sargājam Latviju”.
7. Aizsardzības ministrijai uzsākt darbu ar Latvijas lielajiem uzņēmējiem, informējot viņus par nacionālās drošības aktualitātēm, kā arī kopīgi nosakot uzņēmēju vietu un lomu valsts aizsardzībā.
8. Aizsardzības ministrijai izvērst publiskās diskusijas par visaptverošu valsts aizsardzību un no tās izrietošajām tēmām 2019. gada rudenī.
9. Aizsardzības ministrijai izstrādāt 2020. gada Valsts aizsardzības koncepciju, ietverot tajā visaptverošās valsts aizsardzības sistēmas pamatprincipus, kā arī iestrādājot ministriju un citu institūciju secinājumus un priekšlikumus par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas izveidi Latvijā.
10. Aizsardzības ministrijai 2020. gada Valsts aizsardzības koncepcijā paredzēt uzdevumus valsts pārvaldes institūcijām to atbildību jomās visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas kontekstā.

Iesniedzējs:
aizsardzības ministrs

R.Bergmanis

22.01.2021

3928

Ginta Brūmane-Gromula, 67335034

Ginta.Brumane@mod.gov.lv

¹⁰ Aizsardzības mācības kursa pilotprojektu Aizsardzības ministrija nodrošinās piešķirto valsts budžeta līdzekļu ietvaros, kas ir iesniegts ar Aizsardzības ministrijas 2018.gada 11.jūnija vēstuli Nr.IPN/261 par Ministru kabineta 2018.gada 10.apriļa sēdes protokola Nr.19 36.§ “Informatīvais ziņojums "Par valsts pamatbudžeta un valsts speciālā budžeta bāzi 2019., 2020. un 2021.gadam un bāzes izdevumos neiekļauto ministriju un citu centrālo valsts iestāžu iesniegto pasākumu sarakstu” 4. un 5.punkta izpildi.